

so se vkvarjali, da so lahkješe besede sostavljali. Brez dvombe so tudi tukaj rabili vaje v mišljenju, kakor jih Platon sve-tuje; primerjevali so čerke in zloge, iskali, kje in kako so si enake, ali kje se razločujejo i. t. d. Tako so prišli do pravega branja. Ker je pa neizrečeno veliko truda prizadjalo bukve spisati, ne moremo misliti, da bi bil vsak učenec svoje bukve imel. Berž ko ne je le učenik imel bukve, ktere je pa posojeval. Bukve tistih časov pa niso bile dandanašnjim kar nič podobne. O časih rimskih cesarjev so jim prišle tudi berila za šole v misel. Vzeli so mnogo iz različnih bukev in napisali na pergament, ki se je skupaj zvi-jal. Po cerkvenih šolah so pa gotovo imeli prepise psalmov, cerkvenih pesem ali sv. pisma, česar so se potem pri branju posluževali. Pisanja so se pa vadili v Rimu na černih tablicah, ki so bile z belim voskom prevlečene. S klincom iz slonove kosti, ki je bil na enem koncu špičast, so čerke v vosek vdolbovali, in pokazalo se je černo dno. Na drugem koncu pa je bil klincec ploščnat, da se je pomota v pisanju lahko pogladila. Pervi nauk se je s tem pričel, da se je učenec vadil, po vdolbeni čerki z roko vleči. Po Kvinktilijanovem svetu so bile navadne lesene table, v ktere so bile posamezne čerke vrezane. Ko se je roka pri otroku nekoliko privadila, so poskušali pisati. Kar je učenik na tablico zapisal, to je učenec počasi prepisoval, dokler je mogel brez izgleda pisati.

(Dalje prih.)

Kratek obris godbine povestnice.

(Dalje.)

Pervo veselo razvitje godbine umetnosti se pokaže pri

N i z o z e m c i h,

kteri so prvi mnogoglasje tako vravnati znali, da njihovi izdelki zadostujejo tudi tirjatvam sedanjega časa; in še več: njihove dela bodo občudovali še poznejši rodovi. Nizozemsko mojsterstvo si je priznanje in čast zadobilo v Italii, na Španjskem, Francoskem in Nemškem. Vladarji vseh dežel so imeli nizozemske umetnike na svojih dvorih. Kapele in stolice za godbo so vravnali Nizozemci v Neapolu, Milani in po drugih laških mestih v letih 1470 — 1500. Gospodarji godbe so bili ta čas Nizozemci po vsi Evropi. Naj večjo slavo so dosegli:

Vilem Dufay, roj. 1350. leta v Hanonii, † 1432. v Rimu. Pervi znani skladatelj je, ktereга dela popolno umetnost razodevajo.

Razširjanje godbine umetnosti se je mnogo pospešilo po notnem tisku s premakljivimi tipami, ki ga je najdel

Ottavio Petrucci iz Fosombrone. Notni tisk pa je največi popolnost dosegel po Gottlob-u Emanuel-u Breitkopf-u (roj. 1719. v Lipski, † 1794.). Poprejšnje čase so glaske v lesene table vrezovali in potem tiskali. 1525. — 50. so tiskarji Rhau v Vitenberg-u, Petrej v Norinberg-u in Oto Skot v Benedkah pričočevali mnogo muzikalij, največ izdelkov nizozemskih mojstrov.

Začeli so tudi drugi narodi se zbuјati na polju skladateljskem. Adam de Fulda, visoko učeni menih (okoli 1460.) je bil prvi nemški skladatelj, ki je Nizozemcom jel kašiti slavo skladateljsko. V njegovem v Magdeburgu 1673. natisnjenem „enkiridiu“ se nahaja pesem: „Ach, hülп my Leydt un senlich Klag“.

Štefan Mahu (okoli 1520.) in

Herman Fink sta bila znatna kontrapunktista. Poslednji je zložil 1558. v Vitenbergu več cerkvenih pesem. Iz njegovih spisov zvemo, da je nova umetnost figuralne glasbe že o njegovem času po Nemškem zelo razširjena bila, toraj mnogo časa popred, kakor v Italii.

Med francoskimi skladatelji se odlikuje Lazar Genet (beri: Žené), duhoven. Njegove glasbine zasluge priznavši ga izvoli papež Leo X. 1518. škofa „in partibus“.

Španijolci so bili v Rimu visoko cenjeni pevci. Do 15. stoletja in še dolgo po tem je služila godba večji del le cerkvi in službi božji. Muzikalnega orodja se je malo, skoraj da nič rabilo; prevladalo je petje. Zdaj pa so prišle

Orgle

zmiraj bolj v navado. Stavili so jih po vseh stolnih in samostanskih cerkvah.

Ni nam znano ne ime iznajditelja, ne čas iznajdbe orgel. Iz življenja svetnikov vemo, da je sv. Cecilija (230.) Boga slavila z orglami. Verjetno je, da je bila pastirska piščal prva oblika dandanašnjega velikanskega glasbenega orodja. Že Hebrejci so poznali enake orodja, in pri Grekih so bile vodne

orgle (hidravle) v navadi. Sv. Avguštin piše, da so v 4. stoletju v jeruzalemskem tempelju dvoje orgle imeli, katerih manjše so imenovali „mašrakita“, večje pa „magrafa“. Poslednje so bile narejene na sapo. V starem mestu Grado so našli „sapnik“ (Windlade) s letnico 580, ki je bil vredjen za 15 podperstnikov in 2 versti piščal.

Pervi sled še zelo nepopolnih orgel se nahaja v 7. in 8. stoletju v večernem cesarstvu. 640. leta so dobili perve orgle na Angleško. Okoli 670. leta je ukazal papež Vitalijan v kerščanske cerkve orgle staviti. 758. leta je podaril cesar Konstantin Koprornim kralju Pipin-u orgle, ki so imele svinčene piščali. Ludovik Pobožni je ukazal 822. leta v Benedkah narediti orgle za Ahensko cerkvo. 855. leta so postavili perve orgle v Magdeburgu. Leta 880. je papež Joan VIII. naprosil škofa Anona Brizinskega, da mu pošlje dobre orgle in tudi umetnika, ki jih zna narediti in tudi nanje igrati. 950. leta so postavili v Vinčestru orgle z 10 podperstniki, ki so obsegli poldrugi vatel in so bili po vatlu dolgi. Treba je bilo z pestmi igrati. Te orgle so imele 400 piščal in 26 mehov. Vpotrebovale so dveh organistov, ki jima je 70 korenjakov mehove gonilo. V 11. stoletju so postavili v Magdeburgu orgle z 16 podperstniki. V 12. stoletju so obsegale tastature poldrugo osmino. V 13. stoletju se nahajajo v Benedkah perve orgle, ki imajo krajši ali poglasne (dandanašnji černe) podperstnike (semitonije). V 14. stoletju so pomnožili število podperstnikov. Jeli so jih vozje in krajše narejati, in ni jih bilo treba več s pestmi nabijati, timveč so rabili perste. Imele so orgle po 2 manuala, obsegajoča F — f̄

1312. leta je naročil Benečan Torceli po nekem nemškem umetniku za cerkev sv. Rafaela v Benedkah orgle, katerih so se Benečani toliko veselili, da so njemu na čast dolgo časa vsake orgle „torceli“ imenovali.

1359. leta je izdelal duhoven Nikolaj Faber orgle za stolno cerkev v Halberstadt-u. On je naj stareji nam znani izdelovavec orgel.

1426. leta je dal opat Konrad izdelati orgle za cerkev sv. Urha v Augsburg-u.

1441. je postavil Konrad Drosdorf že precej velike orgle v Norinberg-u.

Sploh je misel, da je Bernard, nemec in organist pri

sv. Marku v Benedkah, okoli leta 1470. iznajdel podnožnike (Orgel-Pedal); leta 1836. pa so našli 2 podnožniške piščali z letnico 1418: toraj so bili podnožniki že pred v navadi.

1475. leta je naredil Rothenburger v Norinberg-u velike orgle, je prikrajšal še takrat zelo dolge podperstnike in je obložil poglasnike (zgornje kratke podperstnike) z slonokostenimi, celoglasnike (dolenje dolge podperstnike) pa z črnimi lesenimi ploščicami.

Leta 1483. je postavil Štefan orgle v stolni cerkvi v Erfurt-u, 1499. pa Henrik Kranz velike orgle v cerkvi sv. Blaža v Brunsviku.

Proti koncu 16. stoletja se nahajajo že mojsterske orgle, p. leta 1576. izdelane orgle v mestu Bernau na 60 spremenov. Imenitne velikanske orgle v Gröningu, ki so jih blizo 100 let izdelovali, so bile leta 1596. dodelane. K poskušnji in posvečevanju teh orgel je bilo povabljenih 53 slovečih organistov iz bližnjih in daljnih krajev. Stroški tega posvečevanja so stali 3000 tolarjev.

(Dalje prib.)

Pravopisje v ljudskih šolah.

(Dalje.)

Da se ne more precej prvega pol leta pri učencih v prvem razredu tako veliko popraševati pri pravopisnih vajah, se lahko razumē. Dovolj je že storjenega, ako so učenci tako dalječ, da zamorejo berilne vaje z malimi čerkami iz „Abecednika“ brez napak prepisati, ali pa druge take vaje, ktere učitelj sam na tablo zapiše. Pozneje še le, kadar jim že branje nekoliko gladkeje teče, in jim je tudi že roka nekoliko lahkejša, naj se pričnejo vaje z njimi tako, da jih po narekovanju zapisujejo. En učenec naj na šolsko tablo narekovane besede piše, drugi pa naj pišejo za njim v svoje zvezke ali pa na tablice. Potem pa naj se narekovanje popravlja. Od začetka naj učitelj k takim vajam le enozložne besede rabi in naj polagoma in modro stopa, od prostega do zložnega. Pri takih vajah bo učitelj otrokom razjasnil, da nam je potreba k zlaganju besed glasnic in tihnic. Povedal jim bo, da ima vsaka beseda po eno, dve ali več samoglasnic in jim tudi pojasnil, da se taka beseda potem eno-, dvo- ali pa več zložna beseda